

שְׁעוֹר ב

פ ל ס מ ע ג ל ר ג ל י ד

„השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים...
שכיון שהאדם פורש מן התורה הולך ומדבק לע"ז".

(ספרי עקב)

„שמח בַּחֲזוֹר בִּילְדוֹתָ וְיִטִּיבָה לְבָבְךָ בִּימֵי בַחוּרוֹתֶיךָ וְהָלַךְ בְּדוֹרְכֵי
לְבָבְךָ וּבְמִרְאָה עֵינֶיךָ וְדַע כִּי עַל כָּל אֱלֹהִים יִבְיֹאֵד הָאֱלֹקִים בְּמִשְׁפָּטֵי".
(קהלת י"א ט')

במדרש תנחומא פ' ראה: „ראה אנכי נותן לפניכם היום כו', וזש"ה
ולעם הזה תאמר כה אמר ה' הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות
(ירמיהו כ"א)... וכתוב רק השמר לך ושמור וגו', וכתוב יום אשר עמדת וגו',
ללמדך שכל מי שמתבטל מן התורה (שלא לצורך), כאלו כופר בהקב"ה,
שלא נתן תורה לישראל אלא כדי שיעסקו בה יומם ולילה, שנאמר והגית בו
יומם ולילה".

דברי המדרש נפלאים הם, ודאי שמצות למוד התורה גדולה מאד,
אבל בכל זאת תמוה הוא שבשביל כך יהא המבטל איזו שעה מן התורה דומה
לעובד ע"ז. ועוד יותר יש מקום להשתומם, כי התורה דורשת זאת לא רק
מיחידי סגולה, אלא מכל אחד מישראל, כי הלא אמרו „כל מי שמתבטל", משמע
שכל אחד, באיזו מדרגה שיהיה, אם הוא מבטל מן התורה, שלא בהכרח, הרי
הוא ככופר ח"ו. וזה מבהיל הוא, כי הלא לא מצאנו ולא ראינו אף אחד שלא
יתבטל מן התורה לפעמים שלא לצורך, ואיך אפשר לדרוש שכל בני ישראל

נאמר ביום ש"ק פ' תבא ח"י אלול תרפ"ז ונרשם ע"י הרב ר' אברהם יצחק בלאך.
(1) שם לפנינו לא נזכר „שלא לצורך" אבל בגמ' ברכות ה' ע"א איתא „כל מי שאפשר
לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב"ה מביא עליו יסורים מכוערים" וכו' וכעין זה בחגיגה
ה' ע"ב. (המערכת)

קלח

יגיעו למדרגה זו. ובאמת הלא למדים אנו כל זה ומוכרח הוא מפשטות הכתובים „ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' והקללה אם לא תשמעו... וסרתם מן הדרך... ללכת אחרי אלהים אחרים“, מבואר שישנם רק שני דרכים: דרך הברכה ודרך הקללה. הברכה היא למוד התורה⁽²⁾ וקיום המצוות, והקללה: אם לא תשמעו. וגם משמע שבא־השמיעה לבד הוא הולך מיד אחרי ע"ז, כמש"כ אם לא תשמעו... „ללכת אחרי אלהים אחרים“ וזהו שמביא המדרש מקרא דירמיהו „הנני נותן לפניכם את דרך החיים ואת דרך המות“, היינו שאין דרך אמצעי, דרך הרשות, אלא כל שאינו הולך בדרך החיים, הוא הולך בדרך המות, ולזה מביא ראי' מן הכתוב „השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך... יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב“ ששם נאמר, כי האדם מוזהר שלא ישכח דבר מן התורה⁽³⁾ אף יום אחד, אף שעה אחת, כי אם מסיח דעתו מזה הרי הוא בסכנה גדולה וכמו שנאמר „ושמור נפשך מאד“.

אמנם לכאורה נפלא מאתנו מפני מה חמור כל כך עון המבטל מן התורה. שיחשב ככופר בהקב"ה וכעובד ע"ז, אבל כשנתבונן בינה נוכל להבין, כי לפי האמת נכון הדבר, כי לפי יסוד אמונתנו מחויבים אנחנו לדעת כי אין מציאות אמיתית בלעדו יתברך „אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד“, והוא כי באמת גם אחרי שצמצם כביכול את עצמו ונתן מקום לבריאה ונבראים שימצאו, אין זה נקרא מציאות לעומתו ית', כי כל ענין מציאות בריאה היא רק לפי השגתנו, שכך רצה הקב"ה שימצאו מושגים אלו, אבל גם לפי מושגנו אנו ניתן לנו לדעת וצריכים אנו לקבע בלבנו אמונת אמן, שמלא כל הארץ כבודו ושהוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין ולית אתר פנוי מיני, וזה צריכים אנו לכוון בקריאת „שמע ישראל, הו' אלקינו הו' אחד“, כי הוא אחד באמת ואין בלתו, אין מציאות כמציאותו ואפס זולתו. ומי שאינו מאמין בזה ופורש את עצמו מלהכיר ולהרגיש זאת, הרי זה ככופר באחדותו יתברך, במציאותו האמתית, כי עבודת האדם בעוה"ז היא לשום אל לבו אמונה זו, ולאמתה במעשיו, דבורו ומחשבתו, ובהכרתו זאת הוא ממליך להקב"ה ומיחדו בעולם. ← קא

ובזה יתבאר לנו מה שמצינו בתורה בענין המרגלים (במדבר י"ד):

- (2) שזהו ענין „אשר תשמעו“ כמה שדרשו חז"ל על הכי „ואם לא תשמעו לי“ (ויקרא כ"ו י"ד) „להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים.“ (המערכת)
- (3) עיין אבות פ"ג מ"ח.

באמונתו ומכיר ומרגיש, כי כל המציאות היא רק מאורו ית', נקרא זאת בשם "ממלא אחרי ה'" וכשהתורה רצתה לספר לנו, כי יהושע וכלב היו חזקים באמונתם האמתית, הכירו וידעו כי מידו הכל, כי הוא המהוה ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית ומנהיגם ברצונו, הביעה לנו זאת במלים כאלו, שבהן מתבטא שורש הדבר וענינו באמת ונכתב בתורה "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי". כי הם ע"י מחשבותיהם ומעשיהם השלמים, בהשיגם כי אורו ית' ומציאותו ממלא הכל, מלאו אחרי ה' במושגם הם והגבירו את התפשטות אורו ית' בכל העולמות.

→ והנה לפי זה יש לנו להבין, כי מי שמתבטל מן התורה שלא לצורך, היינו כשהתכלית אינה לשם שמים, הרי הוא מחשיב מציאות אחרת וכאילו צותן מקום לענינים בלתי תלויים במציאותו ורצונו יתברך, ובזה הרי הוא כאלו כופר באחדות האמתית, מכחיש אורו ית' בבריאה וכאילו דוחק רגלי השכינה והוא כאילו עובד ע"ז, בזה שהוא מוסר עצמו לענינים נבדלים ממציאותו ית', מכיר ומודה בהם, ובאמת המאמין האמתי באחדות ה', היודע כי אין מציאות אמיתית אחרת בלעדו ית', וכי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, אי אפשר שיקבע במחשבתו לעשות דבר בלתי נצרך לעבודת ה' וקיום רצונו, כי אין אפשר שיהיו לו תכלית וענין במעשה, דבור ומחשבה לצורך דבר הרשות, כאשר נקבע בנפשו ולבבו ענין אחדותו ית', שהכל כלא נחשב לעומתו, ולכן אצל המאמין האמתי כל עניניו טובבים רק לתכלית אחת, הוא רצונו ית', שרק הוא ורצונו נמצא באמת והוא ורצונו אחד...

הרי נתבאר לנו אמיתות דברי המדרש... כי המתבטל מן התורה שלא לצורך, הרי הוא כאלו כופר בהקב"ה, ולפ"ז נמצא שהעוסק בדברי הרשות ומתבטל מן התורה יותר מכפי הדרוש לצרכו ההכרחי, הרי הוא ככופר ח"ו. והלא הדבר נורא ואיום, כי מי הוא אשר יכול להזהר במדה כזו, שלא להתבטל מן התורה, אלא רק בשביל הדברים הנצרכים לו לקיום חייו? וכשנשים אל לבנו מצבנו אנו, הלא יפול עלינו מורא ופחד, כי כמה רחוקים אנו ממדרגה זו "שלא להתבטל מן התורה שלא לצורך"! וכשנעמיד במקביל את זה לעומת זה: חומר החובה אשר עלינו ומצבנו אנו, הלא נדמה לנו כי אין ביכולתנו כלל למלאות חובתנו לה'.

אבל באמת צריך לדעת, כי ענין "לצורך" יש בו מדרגות מדרגות, ואין זאת אומרת שאסור לו לאדם לקחת מעוה"ז רק כדי קיום נפשו, ויותר מזה "שלא לצורך" נקרא, אלא ענין לצורך מתאים לכל אדם לפי מדרגתו

ותכונתו, כי כל מה שנצרך לו לאדם למען יעמוד על מתכונת נפשו, כדי שיהי' במצב של רצון ושמחה, שרק אז ערים כשרונותיו וחיים בו כל כחותיו, כל הנצרך כדי שתהי' לו שלמות ותפארת אדם, בכלל "לצורך" הוא, ומובן כי לרוב בני אדם דרוש לזה לקחת מן העולם יותר מכדי הספוק, דרוש הוא לתענוגים גשמיים, לטיול ולחברת בני אדם ולהתענג מנועם הטבע וכדומה, ואחרי שנחוץ לו כל זה, אם יגמר בנפשו לפרש מהנאות אלו הרי זה בכלל "אל תהי' צדיק הרבה וגו'" למה תשומם". וכבר דברנו כמה פעמים, כי אינו כדאי לאדם לפסע בפעם אחת על מעלה עליונה, הרחוקה ממדרגתו הוא, כי כ"ז לא יתכן, ומלבד יחידי סגולה, שזכו להרגיש במלא המדה בנועם התורה, החיים ומתענגים בה לבד, כמו הגאון מוילנא וזכרנו לברכה, או אף הגאון ר' עקיבא איגר ז"ל, שאמרו הרופאים עליו כי לפי רפיון גופו אינם יודעים מהיכן הוא חי, אם לא כי העונג הרב שיש לו מלמוד התורה מכלכל את גופו ומחייתה, קדושים כאלו אינם צריכים להנאות גשמיות, כי נפשם מתמלאת מהתענוגים הרוחניים שיש להם לאין שעור מעבודתם בתורה ומצות, והם מכלכלים את כל כחות נפשם, עד שלא נצרך להם לקחת מתענוגי עוה"ז רק מעט מזער, אבל מי שלא הגיע למדרגה רמה כזו, לו יש צורך אף לתענוגים גשמיים, המעוררים בו את כחותיו וכשרונותיו, המרחיבים את דעתו ומשביעים אותו רצון, ואם יחסר את נפשו מהם, יחסרו לו חיים ולא תהי' לו שלמות האדם כפי שנצרך לעבודת הבורא, החפץ באדם שלם, שהאדם עם כל כחותיו ועניניו יעבד לו, ולכן אם יצמצם עצמו לקחת מן העולם הזה רק כדי מחיתו, חוטא על הנפש יקרא.

כללו של דבר: גדרי "לצורך" רבים הם ומשתנים בהתאמה לכל אחד לפי מדרגתו, האנשים העומדים במעלה עליונה במדרגת השלמות, ה"לצורך" שלהם מקיף חוג צר מעניני עוה"ז ועיקר חייהם ועבודתם הוא בענינים רוחניים, בתורה ומצות, שבהם הם מוצאים ספוק לנפשם ומזון לכל כחותיהם. ואלה שלא הגיעו למעלה רמה כזו, הענינים שהם בגדרי "לצורך", מקיפים אצלם חוג יותר גדול מעניני העוה"ז, והעומדים במעלה תחתונה במדרגת השלמות, אצלם החוג עוד יותר גדול וכן הלאה, כי כל אחד לפי מדרגתו יש לו היקף מיוחד בעניני "לצורך" המתאים לאופי תכונתו ומדרגתו, ואין מן הראוי והאפשר לאיש לפסע בפעם אחת למעלה רמה, אלא כל אחד צריך למדד את מדת קרבותו לנקודת האמת, לדעת מדרגתו ולעמד בה, וכל מעשיו ודרכיו יהיו נמדדים לפי מדת "לצורך" עפ"י מדרגתו הוא, אבל יזהר לבלי הרבות לקחת מעניני עוה"ז יותר מכפי הדרוש לו, כי זהו כבר בכלל מבטל את התורה שלא לצורך, שהוא ככופר באמונה האמתית, כי אם הוא פונה בזדון לענינים שהם עבודו שלא לצורך כל.

לעבודת הבורא הרי הוא מחשיב את עצמו למציאות נבדלת, ונוטל לו ענינים אחרים שאינם מקושרים עם רצון הבורא. וזה נחשב לע"י, וכמה שנתבאר.

והציוור לזה שאמרנו יש לתאר כנקודה העומדת במרכזו ומוקפת בעגולים הרבה, עגול בתוך עגול, שכמה שירחק העגול מהמרכז, הקיפו הוא יותר גדול, וכל אחד צריך לבחור לו עגולו לפי מדת ריחוקו מהנקודה המרכזית ולהקיף את הנקודה מסביב במעגל מדויק ולהזהר לבלי להתרחק מהנקודה המרכזית. כדומה לציוור זה הם דרכי החיים הראויים לכל אחד לפי מעלתו, כי הנה השלמות האמתית היא בנקודה המרכזית בקוטב העגול, ואלה העומדים במעלה העליונה במדרגת השלמות, הדבקים בה' וקרובים לו ית', הם עומדים מסביב לנקודה זו, היא נקודת האמת, ומעגל דרכם המקיף את נקודת האמת הוא קטן מאד — כלומר הענינים הצריכים להם מעניני העוה"י, מלבד עניני השלמות האמתית, הנם מועטים, אבל אלו שלא הגיעו למעלת דבקות כזו, אצלם העגול יותר גדול, כלומר הענינים הצריכים להם מעניני העוה"י הנכנסים בגדר "לצורך" הם ענינים יותר רבים ורחבים וכן הלאה, כל אחד לפי מדת הרחוק מהשלמות האמתית עניני ה"לצורך" שלו מקיפים עגול יותר גדול, אבל כל אחד צריך למוד מדת הרחוק מנקודת האמת ולהקיף בכל הלך דרכו את הנקודה הלזו במדה שוה, לבל יתרחק יותר מנקודת האמת. ואם כל מעשיו יקיפו במעגלם הנכון, אז ממילא יקורב יותר ויותר אל מעלת השלמות והיקף עגולו יקטן עדי יתקרב אל נקודת האמת להיות מן הדבקים בה' וקרובים לו ית'.

ובזה יש לפרש הכתוב (משלי ד' כ"ו) "פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכוננו" היינו, כי על האדם לפלס מעגל רגלו, לשקול כל פעולה, דבור ומחשבה, שיהיו לפי מעגלו ומדת קרבתו לנקודת האמת ולבלי להתרחק מנקודה זו, כי אסור לו לצעוד אף צעד אחד מחוץ למעגל, אלא צריך לעולם להקיף את הנקודה במעגל, כי אם יצעד צעד אחד ישר, שלא בהיקף מסביב לנקודה, מתרחק הוא בזה מנקודת האמת, ולזה אמר החכם "פלס מעגל רגלך", הוי שוקל ומפלס כל צעד ושעל, אם הוא במעגל הראוי לך לפי מדרגתך ואז "כל דרכיך יכוננו", כי כל עניניך, אם רק הם במעגל הראוי לך, הם טובים ונכונים, כי לצורך הם לך והם הדברים היותר טובים בעדך לפי מדרגתך ומביאים אותך אל התכלית הנרצת.

אמנם גם אחרי שבארנו כל אלה לא הוקל לנו, כי עדיין יקשה דרכנו מאד. כי מי הוא אשר יוכל לכוון אל נכון מדרגתו למען דעת מעגל דרכו, ומי